

УЧИТЕЛЬ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

УДК: 372.881.111.22

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9283.38.2023.284416>

ДИДАКТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мартинова Р. Ю.

mytnyk_lar@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7201-4247>

*ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К.Д.Ушинського”*

Боднар С. В.

sv.bodnar@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9890-327X>

Одеський торговельно-економічний інститут

Дата надходження 27.04.2023. Дата прийняття до друку 29.05.2023.

Анотація. Визначено теоретичну та практичну сутність підготовки майбутніх учителів початкової школи до їхньої професійної діяльності. Названо складові професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, якими є психологічна компетентність, педагогічна компетентність, що складається з виховної й освітньої, тобто дидактичної компетентності, та предметна компетентність. Уточнено визначення названих компетентностей. Детально розглянуто одну складову педагогічної компетентності, а саме, *дидактичну компетентність*, яка містить знання закономірностей організації процесу навчання молодших школярів, *принципів* його проведення та *методів* реалізації цих принципів. *Дидактична закономірність* проявляється в можливості: 1) набуття молодшими школярами знань і вмінь з будь-якого навчального предмету лише за умови вирішення протиріч між тим, що вони вже знають, і тим, що вони мають опанувати для свого подальшого системного розвитку; 2) засвоєння матеріалу з будь-якого навчального предмету лише за умови його свідомого, креативного повторення, яке забезпечує: набуття знань, перехід знань у репродуктивні, продуктивні й рефлексивні вміння; 3) вивчення лише важливої для сьогодення інформації сучасними засобами її викладання, що досягається на основі заперечення неактуальних знань, вибору з минулого лише актуальних знань та їх синтезу з новітніми як за їхнім змістом, так і формою їх подання; 4) лише цілісного сприйняття оточуючої дійсності за рахунок інтегрованого навчання запрограмованих предметів та прикладного застосування отриманих знань. Принципами організації процесу навчання молодших школярів є комп'ютерна презентація й активізація вивчуваного матеріалу; ігрова взаємодія учнів у процесі обміну отриманої на уроках інформації; вирішення завдань практичного застосування знань у повсякденному оточуючому середовищі. Методами реалізації зазначених принципів є функціонально-діяльнісний, ігровий, вербальний, візуально-наочний, мультимедійний методи.

Ключові слова: психологічна компетентність, педагогічна компетентність, предметна компетентність, дидактичні закономірності, принципи, методи, підготовка, майбутні вчителі початкових класів.

**Martynova R. K. D. Ushynskiy South Ukrainian National Pedagogical University
Bodnar S. Odesa Trade and Economic Institute
Didactic Regularities, Principles and Methods of Preparing Prospective Primary School Teachers to Pedagogical Activity**

Abstract. Introduction. Nowadays modern primary schools should significantly improve both the content of education for younger students and the forms of teaching. It occurs due to the social demand of society to train the students ready to participate in the life of their country, which is rapidly developing in the fields of science, technology and culture. Such requirements regarding the improvement of primary education standards are reflected in the Concept of implementation of the state policy of general secondary education reform “New Ukrainian School” for the period up to 2029. This work is an attempt to present one of the possible options for solving the modern problems of primary school development. **Purpose.** To determine the theoretical and practical content of training prospective primary school teachers for their professional activity. **Methods.** Study and analysis of psychological and pedagogical literature on the topic of the research, generalization of work experience of scholars-philologists, pedagogues and specialists in various subject areas. **Results.** The authors have analyzed and specified psychological and pedagogical components of prospective primary school teachers’ professional competency. One of the pedagogical competency components, namely, didactic competency has been revealed in detail. Thus, the didactic regularities of organizing the primary school students’ teaching process have been grounded. **Conclusion.** The principles of organizing the teaching process of primary school pupils are the following: computer presentation and activation of the material under study; gaming interaction of students in the process of exchanging information received at the lessons; solving tasks of the practical knowledge application in the everyday environment. The methods of implementation of these principles are functional-based and activity-based, gaming, verbal, visual, and multimedia.

Keywords: psychological competency, pedagogical competency, subject competency, didactic regularities, principles, methods, process of training, future primary school teachers.

Постановка проблеми. Не викликає сумніву, що підґрунтя освіти підростаючого покоління закладаються в початковій школі. В ній учні отримують всебічний розвиток, а саме: базові знання з провідних навчальних предметів й інформаційно-комунікаційних технологій, вміння їх використання, можливість розкриття своїх талантів і здібностей. У початковій школі також формуються різні типи мислення школярів, потреби до самостійної, творчої пошукової діяльності, особистісного зростання.

Сучасна початкова школа має значно вдосконалити як зміст освіти молодших школярів, так і форму його викладання. Це обумовлено соціальним замовленням суспільства щодо підготовки учнів, готових до участі в життєдіяльності своєї країни, яка стрімко розвивається в усіх галузях науки, техніки, культури і промисловості. Такі вимоги суспільства щодо вдосконалення початкової освіти знайшли відображення в концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року. Це відображено в наказі № 988 від 14 грудня 2016 року і в постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту початкової освіти” – наказ № 87 від 21 лютого 2018 року. Наша наукова розвідка є спробою представити один із можливих варіантів вирішення сучасних проблем розвитку початкової школи, і тому її **мета** передбачає визначити теоретичну та практичну сутність підготовки майбутніх учителів початкової школи до їхньої професійної діяльності.

Для досягнення цієї мети вважаємо за необхідне вирішити такі **завдання**:

1. Уточнити визначення компетентностей: психологічної, педагогічної, предметної.
  2. Обґрунтувати дидактичні закономірності організації процесу навчання.
  3. Визначити принципи його проведення.
  4. Виокремити методи реалізації цих принципів.
- Методи наукового дослідження** передбачали вивчення та аналіз психологічної й педагогічної літератури за темою дослідження, узагальнення досвіду роботи вчених-психологів, педагогів та спеціалістів у різних предметних галузях.

Аналіз наукових праць з теми дослідження і обґрунтування власних поглядів щодо вирішення окреслених завдань. Для досягнення результативності своєї роботи майбутні педагоги повинні володіти всіма видами компетентностей їхньої подальшої професійної діяльності. Такими видами компетентностей є три: *психологічна, педагогічна, що включає виховну та освітню, тобто дидактичну, а також предметна.*

Психологічна компетентність. Словник термінів з психології визначає її як “здатність індивіда ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних відносин, що формується в ході освоєння індивідом систем спілкування, яку включено в спільну діяльність” (Шапар, 2007, 203). Т. Єрмаков додає, що вона також включає “вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, визначати особистісні якості й емоційний стан людей, обирати адекватні способи спілкування з ними” (Єрмаков, 2002, с. 200). Л. Орбан-Лембрик погоджується з наданими визначеннями, однак наголошує ще й на “сукупності комунікативних, перцептивних й інтерактивних знань”, необхідних для орієнтації в соціальних ситуаціях для можливості ухвалення адекватних рішень (Орбан-Лембрик, 2003, с. 131). О. Кочерга деталізує сутність цього поняття обов’язковими складовими його змісту, якими є 1) знання із загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології та психофізіології; 2) досвід, набутий під час педагогічної практики та власної професійної діяльності (Кочерга, 2013, 53).

Ми, погоджуючись з наданими визначеннями, пропонуємо конкретніше трактування поняття **психологічної компетентності майбутніх учителів початкових класів.** Воно полягає у 1) знанні психологічних основ розвитку дітей початкового шкільного віку; знанні психологічних особливостей засвоєння ними вивчаного матеріалу з усіх базових навчальних предметів; 2) вмінні *досягти у молодших школярів* реалізації набутих ними знань на практиці у стандартних та непередбачених навчальних ситуаціях.

Педагогічна компетентність. Словник термінів з педагогіки визначає її як “інтегративну рису, що включає знання, вміння, навички, зафіксовані у кваліфікаційних вимогах, та особистісні нахили й орієнтири щодо розвитку власної культури, поглиблення персонального досвіду, здійснення інноваційної діяльності” (Яцик, Степанюк, 2022, с. 27). С. Демченко, погоджуючись з таким загальним визначенням, додає до нього такі ознаки: “мобільність, гнучкість і критичність мислення викладача” (Демченко, 2005, с. 8). Більш повне визначення цього поняття представлено в роботі Т. Горохівської, яка розуміє таку компетентність як “інтегральну професійно-особистісну характеристику викладача, що визначає якість його діяльності. Вона виражається в здатності діяти адекватно, самостійно й відповідально в будь-якій професійній ситуації; і бути завжди готовим до саморозвитку, вдосконалення своєї професійної активності” (Горіхівська, 2019, с. 74).

Щодо професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, то вона, за словами В. Чорноус, охоплює “весь спектр його соціальних, професійних, особистісних стосунків і уособлює найвищий якісний професійно-педагогічний розвиток його особистості, який характеризується високим рівнем теоретичної та практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективної педагогічної співпраці з учнями” (Чорноус, 2020, с. 181).

Це останнє визначення **педагогічної компетентності** та всі попередні, по-перше, достатньо далекі від урахування специфіки високофахової праці саме з молодшими школярами; по-друге, вони не деталізують обов’язкові складові такої компетентності, тобто певні різно-предметні знання вчителя; вміння їх дидактично

обґрунтовано втілювати у свідомість молодших школярів; та вміння спонукати вже учнів початківців до самостійної творчої діяльності на основі набутих знань. Отже, відсутність такої деталізації у визначенні поняття “**педагогічна компетентність учителів початкових класів**” призводить до інтуїтивної організації більшістю педагогів процесу засвоєння виучуваного матеріалу молодшими школярами.

Виходячи з нашої пропозиції розгляду цього поняття, може скластися враження, що ми недооцінюємо значення процесу виховання в процесі опанування запрограмованими навчальними предметами. Безумовно, це не так. Ми вважаємо, що не може існувати предмету ні в початковій, ні в середній, ні в старшій школі, зміст якого був би позбавлений виховної складової. Це зміст всіх текстів і вправ у підручниках, всі фото і відеоматеріали в них. Це також всі вербальні, зорові, аудіовізуальні, технічні й інтерактивні засоби викладу виучуваного змісту. Тому в нашому дослідженні сконцентруємо свою увагу на дидактичній складовій педагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Нами було виявлено лише окремі спроби схарактеризувати саме **дидактичну компетентність**. Так, В. Гриньов уважає, що вона “виявляється в теоретико-практичній готовності до освітньо-навчальної діяльності, яка виражається в розв’язанні різних дидактичних завдань в творчому процесі навчання” (Гриньов, 2003, с. 7). С. Шеховцова розуміє її ширше як “здатність викладача якісно і безпомилково виконувати функції навчання, досягати успішності у засвоєні учнями нового матеріалу й адаптувати свою працю до постійно мінливих умов навчального процесу” (Шеховцова, 2014, с. 213).

Ми згодні з наданими характеристиками, однак дозволимо собі конкретизувати їх уточненням структурних компонентів **дидактичної компетентності** стосовно процесу навчання молодших школярів. Вона полягає у **знанні** закономірностей, принципів і методів організації процесу навчання учнів молодшого шкільного віку різним запрограмованим предметам; **умінні** реалізовувати ці знання у “звичайній” та “творчій” педагогічній діяльності. Під “звичайною” маємо на увазі надання учням базових, обов’язкових знань та дотичних умінь. Під “творчими” маємо на увазі спонукання школярів до бажання самостійного набуття додаткової інформації з навчальних предметів та розвиток у них умінь такої самоосвіти.

Предметна компетентність. О. Овчарук розуміє таку компетентність як “сукупність знань, умінь та навичок у межах змісту предмета, що дозволяє особистості виконувати певні дії через власне ставлення до них” (Овчарук, 2013). Н. Граматик, підтримуючи цю точку зору, надає детальніше визначення, вважаючи таку компетентність системною властивістю особистості, фундаментальні основи якої проявляються повною мірою в практико-орієнтованому освітньому середовищі. Показниками сформованості цієї компетентності є системно наростаюча якість особистості, що проявляється в розширенні й поглибленні її предметних знань, навичок і умінь організувати ефективно навчання дисципліни, що викладаються (Граматик, 2019). Н. Теличко пропонує визначення більш вузько-орієнтованого терміну, а саме, **предметної компетентності майбутнього вчителя початкових класів**. На її думку, така компетентність передбачає готовність учителя надавати молодшим школярам базові предметні знання і практичні вміння щодо вирішення завдань з комунікації рідною мовою, математики, природознавства, малювання та інших програмних дисциплін (Теличко, 2014, с. 381).

Недостатність уваги дослідників до формування у майбутніх учителів початкових класів предметної компетентності нівелює значення досконалого вивчення ними змісту навчальних предметів, які вони мають викладати у початковій школі. Це

також призводить до нерозуміння ними значущості отримання учнями прикладних знань, тобто таких, які мають бути реалізованими в їхньому повсякденному побуті. Тому ми вважаємо, що на сучасному етапі **предметна компетентність майбутніх учителів початкових класів** має базуватися на знаннях змісту самих навчальних предметів, вміннях їх обґрунтованого й доступного викладу учням з урахуванням їхніх інтересів і необхідності застосування предметних знань в оточуючій їх дійсності.

У рамках нашої статті зупинимося детально на формуванні в майбутніх учителів початкових класів **дидактичної компетентності**. Як ми зазначали вище, це знання закономірностей, принципів і методів організації процесу навчання. Розглянемо ці поняття.

I. Закономірності організації процесу навчання. Закономірності процесу навчання у загальнодидактичному аспекті визначаються як “стійкі педагогічні явища, які базуються на повторюваності фактів, навчальних дій і є теоретичною основою принципів навчання” (Яцик & Степанюк, 2022, с. 15). С. Максимюк зауважує, що вони “відбивають об’єктивні зв’язки між найголовнішими компонентами дидактичної системи (метою, змістом, методами, стимулами, керуванням і продуктивністю навчання)” (Максимюк, 2005, с. 107). О. Березюк та О. Власенко визначають їх як “науковий закон у тому випадку, коли об’єкти, між якими встановлюються зв’язки, чітко зафіксовані; досліджені вид, форма і характер цих зв’язків; встановлені межі їхньої дії” (Березюк & Власенко, 2017, с. 18). Т. Туркот та О. Коновал вважають, що закономірності навчання є “об’єктивними, властивими процесу навчання за його суттю, та суб’єктивними, залежними від матеріалу, що вивчається, та здібностей учасників педагогічного процесу засвоїти його за одиницю часу” (Туркот & Коновал, 2013, с. 35). Закономірності навчання, за С. Гончаренко, – “це об’єктивні, стійкі й суттєві зв’язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність: спрямованість навчання на розв’язання завдань всебічного і гармонійного розвитку закономірно залежить від особистості учня” (Гончаренко, 2011, с. 131).

Наголосимо, що в процесі навчання **цілі освіти** закономірно залежать від соціального заказу суспільства на рівень освіченості учнів у різних запрограмованих навчальних предметах; **елементи виучуваних предметів** закономірно залежать від послідовності і логіки їх викладу з урахуванням здібності учнів; **компоненти змісту освіти** закономірно залежать від необхідних знань і вмінь володіння виучуваною інформацією; **методи навчання** предметів закономірно залежать від віку учнів і можливостей засвоєння певного обсягу інформації; **засоби навчання** закономірно залежать від використовуваних методів навчання для залучення в цей процес якомога більшої кількості аналізаторів; **результати процесу** навчання закономірно залежать від рівня засвоєння матеріалу з кожної виучуваної теми в межах кожного навчального предмету (Мартінова, 2020).

Детальну характеристику закономірностей процесу навчання дала З. Курлянд. За її визначенням вони полягають у 1) “динаміці процесу навчання, яка проявляється у постійній взаємодії між вихователями і вихованцями, має поступовий, ступеневий характер і призводить до досягнення запрограмованих результатів; 2) розвитку особистості в педагогічному процесі, що залежить від її спадковості та рівня освіченості оточуючого середовища; 3) ефективності управління навчально-виховним процесом, яка залежить від інтенсивності зворотних зв’язків між вчителями та учнями; з боку вчителів – це врахування здібностей дітей до сприйняття розуміння та засвоєння того, що вивчається, а з боку дітей, це бажання слухати вчителя та із задоволенням виконувати всі його завдання; 4) стимулюванні навчальної діяльності,

яка залежить від мотивів навчання тобто розуміння значущості матеріалу, що вивчається, для його подальшого практичного використання; 5) єдності чуттєвого, логічного та практичного компонентів процесу навчання, яка виражається у необхідності емоційного сприйняття інформації, її логічного викладу та подальшого практичного використання; 6) єдності навчання та виховання в процесі надбання нових предметних знань; 7) обумовленості педагогічного процесу, яка залежить від потреб суспільства та можливості їх досягнення за рахунок матеріально-технічних, економічних, культурних засобів організації” (Курлянд, 2001).

Розглянуті вище закономірності процесу навчання більшою мірою базуються на даних педагогічних досліджень. І хоча багато хто з їхніх авторів стверджує їхню непорушність, нам видається, що їхній суб’єктивний фактор перебуває в пріоритеті порівняно з об’єктивним фактором. Цей факт уможливує надмірне варіювання навчально-виховних дій педагога в процесі організації навчання. Нам видається, що для міцної стабілізації навчально-виховного процесу та досягнення його найвищих результатів він повинен базуватися на основоположних законах діалектики.

1. **Закон єдності та боротьби протилежностей**, відповідно до якого просування учнів від незнання до знань, від невміння до вмінь відбувається за умови вирішення таких протиріч: 1) запровадження нової інформації лише за умови реальних практичних потреб у ній молодших школярів; 2) пред’явлення нового матеріалу лише за умови повного засвоєння попереднього; 3) досягнення: а) засвоєння нової інформації лише за умови її використання з попередньо вивченою; б) ефективної активізації того, що вивчається, лише за умови залучення до цього процесу значної більшості учнів; 4) відбір матеріалу для вивчення лише за умови врахування психологічних в навчальних здібностей учнів його усвідомити та засвоїти за встановлений обсяг часу; а також інтересу до нього та можливості його практичного використання.

2. **Закон заперечення заперечення**, що проявляється в організації навчального матеріалу на основі заперечення його неактуальної частини, вибору лише актуальної та її синтезу із новітньою, тобто соціально значущою в момент навчання.

3. **Закон переходу кількості у якість**, що проявляється в засвоєнні матеріалу шляхом його креативних повторень, а саме, таких, що приводять до сприйняття інформацію в її знання, а набуті знання – в уміння їх реалізації, що поступово ускладнюються: від репродуктивних до продуктивних, а від них до рефлексивних умінь (Мартинова, 2012).

4. **Закон цілісності у сприйнятті навколишньої дійсності**, що проявляється в інтегрованому вивченні основ наук і здатності прикладного використання отриманих знань.

Припускаємо, що діалектично обґрунтовані закономірності організації процесу навчання є **універсальними** для навчання як дітей, так і дорослих, оскільки діалектичний розвиток природи та суспільства не залежить від суб’єктивних обставин. Тому ці закономірності служать фундаментом педагогічної діяльності у початковій школі та є основою визначення принципів організації навчання молодших школярів.

II. Принципи організації навчання молодших школярів. У загальному визначенні поняття “принцип” трактується як “основа, на яку треба спиратися і якою необхідно керуватися” (Курлянд, 2007, с. 109). С. Гончаренко визначає принципи як “головні положення теорії навчання” і розкриває систему дидактичних принципів, виходячи з наукового розуміння суті виховання й навчання, а саме принципів: “зв’язку змісту і методів навчання з національною культурою та традиціями; науковості, систематичності, наступності; свідомості й активності учнів; наочності; доступності; індивідуалізації процесу навчання; уважного вивчення інтересів учнів, їхніх здібностей

і нахилів” (Гончаренко, 2011, с. 270). “Дидактичні принципи взаємопов’язані, взаємозалежні і взаємозумовлені, а отже, можна стверджувати, що вони утворюють певну систему вихідних дидактичних вимог, які забезпечують необхідну ефективність навчання”, зазначає З. Курлянд (2007, с. 109). Ми, погоджуючись з попередніми визначеннями, стверджуємо, що принципи мають “відображати перебіг об’єктивних законів і закономірностей процесу навчання і враховувати його обов’язкові нормативні положення, що проявляються в динаміці, єдності, логічності, послідовності, доступності отримання знань та вмінь тих, хто навчається” (Мартінова & Боднар, 2021, с. 53).

Щодо принципів навчання в початковій школі, то, на жаль, немає однастайності в їх визначенні. У педагогіці була спроба сформулювати загальнодидактичні принципи: взаємозв’язку навчання і виховання; логічності й послідовності викладу матеріалу; наочності його представлення; міцності його засвоєння – як уніфіковані основні положення для будь-якої навчальної діяльності. Повністю підтримуючи правомірність цих принципів, зазначаємо, що навчальний процес в початковій школі має свої особливості.

З урахуванням сучасних вимог щодо вдосконалення змісту освіти науковцями академії педагогічних наук України було визначено принципи навчання в початковій школі, які узагальнила О. Савченко. Такими принципами є: “дитиноцентрованості і природовідповідності; узгодження цілей предмету (курсу) його навчання з очікуваними результатами його опанування; доступності і науковості змісту, що вивчається, і його практичної спрямованості; наступності і перспективності змісту для розвитку дитини; логічної послідовності і такої достатності засвоєння предметного матеріалу, яка дозволяє не тільки його виклад, а й самостійне творче удосконалення і практичне застосування; формування у дітей здатності засвоєння ключових понять у кожній освітній галузі й можливості оперувати ними в різноманітних видах практичної діяльності; можливостей реалізації вчителем змісту освіти через взаємозв’язок предметів або інтегровані курси навчання; адаптації змісту програм з різних дисциплін до індивідуальних особливостей дітей (інтелектуальних, фізичних, пізнавальних); творчого використання програми залежно від умов навчання” (Савченко, 2018, с. 29).

Вважаємо за необхідне уточнити в наведених принципах положення, які пов’язані з досягненнями в розвитку комп’ютерних технологій, ігрової взаємодії учнів, прикладної необхідності в застосуванні набутих знань. Тому до принципів, вказаних академіком О. Савченко, додаємо такі:

- комп’ютерної презентації й активізації виучуваного матеріалу;
- ігрової взаємодії учнів у процесі обміну знаннями, отриманими на уроках;
- вирішення завдань практичного застосування знань у повсякденному оточуючому середовищі.

Принцип комп’ютерної презентації та активізації виучуваного матеріалу проявляється у залученні молодших школярів до виконання завдань з комп’ютерних програм для набуття певних знань, діагностиці їх засвоєння шляхом комп’ютерного тестування, рівня володіння набутою інформацією та здатності її презентації за допомогою програми Power Point.

Принцип ігрової взаємодії учнів у процесі обміну знаннями, отриманими на уроках, проявляється в рольовій взаємодії учнів у різних навчальних та реально імпровізованих ситуаціях.

Принцип вирішення завдань практичного застосування знань у повсякденному оточуючому середовищі проявляється у здійсненні фінансових операцій між учнями в ролі покупців і касирами при купівлі різних товарів; у визначенні обсягу добрих

для догляду за рослинами свого саду; в визначенні кількості їжі для забезпечення достатнього харчування домашніх тварин; у розрахунку обсягу клінінгових засобів для підтримки чистоти в своїй кімнаті тощо.

III. Методи організації процесу навчання. Метод як наукова категорія – це “спосіб досягнення мети, так звана упорядкована діяльність. Методи процесу навчання – це засоби взаємопов’язаної діяльності викладача і студента, спрямованої на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку” (Курлянд, 2007, с. 111). Методи навчання, за В. Гладуш і Г. Лисенко, “це впорядковані способи взаємопов’язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв’язання навчально-виховних завдань” (Гладуш & Лисенко, 2014, с. 88). О. Тарнопольський і М. Кабанова під методом навчання розуміють “комплекс дій того, хто навчає, і тих, хто навчається, які поєднуються в єдину навчальну діяльність, що служать для вирішення певних методичних завдань і досягнення конкретної навчальної мети” (Тарнопольський & Кабанова, 2019, с. 140).

У дидактиці існують різні підходи до класифікації методів навчання. Так, поширеними класифікаціями методів є: за характером і логікою пізнання (А. Кузьмінський); за переважаючим видом діяльності учнів (В. Оконь); за домінуючою участю вчителя чи учнів у навчальному процесі (Г. Ващенко); за рівнем пізнавальної активності учнів у процесі навчання (В. Лозова, Ф. Фіцула); за рівнем цілісності навчально-пізнавальної діяльності (А. Алексюк).

Детальніше визначення методів навчання дає академік А. Богуш, яка класифікує їх 1) за характером керівництва розумовою діяльністю учнів, що породжує такі методи як: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький; 2) за джерелом знань, що породжує такі методи як: наочні, словесні, практичні; 3) за напрямом діяльності, що породжує такі методи як: практичні, практико-теоретичні, теоретичні (Богуш, 2007, с. 210).

Ми, беручи до уваги представлену А. Богуш класифікацію методів навчання, уточнюємо їх, виходячи зі специфіки початкової шкільної освіти на сучасному етапі; актуальності педагогічних дій учителя для реалізації системи прикладної й інтегрованої освіти; все зростаючої потреби учнів у можливості самостійного набуття знань з навчальних предметів, що їх цікавлять. Тому вважаємо, що методами навчання молодших школярів мають бути такі:

1) **функціонально-діяльнісний метод**, що полягає в набутті предметних знань і розвитку вмінь їх реалізації не тільки в навчальному процесі, а й у процесі реальних життєво-обумовлених дій;

2) **ігровий метод**, який полягає в драматизації на заняттях ситуацій, що відображають різні сторони соціально-обумовленої поведінки дітей;

3) **вербальний метод**, що полягає у словесній мотивації вчителем необхідності вивчення представленого матеріалу, його поясненні з опертям на попередній навчальний досвід учнів та прогнозуванні можливих життєвих обставин застосування знань інформації, що набувається;

4) **зорово-наочний метод**, що полягає у демонстрації слайдового та фотоматеріалу, документальних і художніх фільмів, що відображають події сьогодення відповідно до виучуваного змісту;

5) **мультимедійний метод**, що полягає в комп’ютерній презентації виучуваного змісту, його доповненні й розширенні з використанням різних комп’ютерних технологій.

Висновки. Викладений у представленій науковій рзвідці матеріал дозволив вирішити поставлені завдання. Уточнено визначення компетентностей:

психологічної, під якою розуміються **знання** психологічних основ розвитку учнів початкового шкільного віку; **знання** психологічних особливостей засвоєння ними вивчаного матеріалу з усіх базових навчальних предметів; **вміння досягти у дітей** реалізації набутих ними знань на практиці у стандартних та непередбачених навчальних ситуаціях; **педагогічної**, яка включає виховну та освітню, тобто **дидактичну**, яку розуміємо як володіння **знаннями** закономірностей, принципів і методів організації процесу навчання учнів молодшого шкільного віку різним запрограмованим предметам; володіння **вміннями** реалізовувати ці знання у “звичайній” та “творчій” педагогічній діяльності; **предметної**, під якою розуміємо знання змісту самих навчальних предметів, вміння їх обґрунтованого і доступного викладу учням з урахуванням їхніх інтересів і необхідності застосування предметних знань в оточуючій їх дійсності.

Обґрунтовано **дидактичні закономірності організації процесу навчання**, які проявляються у можливості: 1) набуття учнями знань і вмінь з будь-якого навчального предмету лише за умови вирішення протиріч між тим, що вони вже знають, і тим, що вони мають опанувати для свого подальшого системного розвитку; 2) засвоєння матеріалу з будь-якого навчального предмету лише за умови його свідомого, креативного повторення, яке забезпечує: набуття знань, перехід знань у репродуктивні, продуктивні й рефлексивні вміння; 3) вивчення лише важливої на сьогодні інформації сучасними засобами її викладання, що досягається на основі заперечення неактуальних знань, вибору з минулого лише актуальних знань та їх синтезу з новітніми як за їх змістом, так і формою їх подання; 4) лише цілісного сприйняття оточуючої дійсності за рахунок інтегрованого навчання запрограмованих предметів та прикладного застосування отриманих знань.

Визначено **принципи організації процесу навчання**, якими є комп'ютерна презентація й активізація вивчаного матеріалу; ігрова взаємодія учнів у процесі обміну знаннями, отриманими на уроках; вирішення завдань практичного застосування знань у повсякденному оточуючому середовищі.

Виокремлено **методи реалізації означених принципів**, якими є функціонально-діяльнісний, ігровий, вербальний, візуально-наочний, мультимедійний методи.

Перспективи цього дослідження ми вбачаємо у продовженні детального аналізу сутності та засобів розвитку психологічної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА

- Березюк, О. С., & Власенко, О. М. (2017). *Дидактика: теорія і практика*. Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
- Богущ, А. М., & Гавриш, Н. В. (2007). *Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови*. Вища школа.
- Гладуш, В. А., & Лисенко, Г. І. (2014). *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія*. Акцент ПП.
- Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Волинські береги.
- Горохівська, Т. М. (2019). Професіоналізм і професійно-педагогічна компетентність викладача: проблема співвідношення понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 70, 72–76.

- Грамастик, Н. (2019). Предметна компетентність майбутнього бакалавра природничих наук. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 5. <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/337/337>.
- Гриньов, В. Й. (2003). *Формування дидактичної культури майбутнього вчителя: теорія і методика професійної освіти* [Кандидатська дисертація, Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харків, Україна].
- Демченко, С. О. (2005). *Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти* [Кандидатська дисертація, Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка, Кіровоград, Україна].
- Єрмаков, Т. І. (2002). Індивідуальне розуміння концепту “Я” як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 6(9), 200–207.
- Кочерга, О. (2013). Розвиток психологічної компетентності вчителя початкової школи. *Рідна школа*, 11, 52–57.
- Курлянд, З. Н., Хмелюк, Р. І., & Семенова, А. В. (2007). *Педагогіка вищої школи* (3-є вид., перероб. і доп.). Знання.
- Максимюк, С. П. (2005). *Педагогіка*. Кондор.
- Мартинова, Р. Ю. (2012). *Методологические основы презентации как вида речевой деятельности* [монографія]. Лерадрук.
- Мартинова, Р. Ю. (2020). Моделирование звеньев организационного и содержательного блоков процесса обучения образовательным дисциплинам. *Science and Education*, 3, 155–163.
- Мартинова, Р. Ю., & Боднар, С. В. (2021). Принципи педагогічного моделювання. *Український педагогічний журнал*, 2, 51–61.
- Овчарук, О. (Ред.). (2013). *Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.І.С.
- Орбан-Лембрик, Л. Е. (2003). Комунікативний простір міжособистісних відносин. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*, 4, 130–136.
- Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту початкової освіти” № 87 від 21 лютого 2018 р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
- Розпорядження Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.
- Савченко, О. Я., Бібік, Н. М., & Мартиненко, В. О. (2016). Концепція початкової освіти. *Початкова школа*, 6, 1–4.
- Савченко, О. Я. (2018). Початкова освіта в контексті ідей нової української школи і учнів. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 3, 26–32.
- Тарнопольський, О. Б., & Кабанова, М. Р. (2019). *Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі*. Університет імені Альфреда Нобеля.
- Теличко, Н. В. (2014). Професійна компетентність як базова основа педагогічної майстерності вчителя початкових класів. *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*, 199(1), 376–383.
- Туркот, Т. І., & Коновал, О. А. (2013). *Педагогіка та психологія вищої школи*. Олді-плюс.

- Чорноус, В. П. (2020). Сутність поняття “професійно-педагогічна компетентність” майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, 33, 179–182.
- Шапар, В. Б. (2007). *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Прапор.
- Шехавцова, С. (2014). Структура педагогічної діяльності в професійній підготовці студентів університету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія “Педагогіка соціальна робота”*, 34, 213–216.
- Яцик, Т. О., & Степанюк, В. В. (2022). *Словник коротких термінів з педагогіки*. ФОП Мажула Ю.М.

REFERENCES

- Bereziuk, O. S., & Vlasenko, O. M. (2017). *Dydaktyka: teoriia i praktyka*. Vydavnytstvo ZhDU im. I. Franka.
- Bohush, A. M., & Havrysh, N. V. (2007). *Doshkil'na linhvodydaktyka: Teoriia i metodyka navchannia ditej ridnoi movy*. Vyscha shkola.
- Hladush, V. A., & Lysenko, H. I. (2014). *Pedahohika vyschoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia*. Aktsent PP.
- Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrains'kyj pedahohichnyj entsyklopedychnyj slovnyk*. Volyns'ki oberehy.
- Horokhivs'ka, T. M. (2019). Profesionalizm i profesijno-pedahohichna kompetentnist' vykladacha: problema spivvidnoshennia poniat'. *Naukovyj chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 70, 72–76.
- Hramatyk, N. (2019). Predmetna kompetentnist' majbutn'oho bakalavra pryrodnychkh nauk. *Visnyk Natsional'noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 5. <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/337/337>.
- Hryn'ov, V. J. (2003). *Formuvannia dydaktychnoi kul'tury majbutn'oho vchytelia: teoriia i metodyka profesijnoi osvity* [Kandydats'ka dysertatsiia, Khar'kivs'kyj derzhavnyj pedahohichnyj universytet im. H.S.Skovorody, Kharkiv, Ukraina].
- Demchenko, S. O. (2005). *Rozvytok profesijno-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv spetsial'nykh dystsyplin vyschykh tekhnichnykh zakladiv osvity* [Kandydats'ka dysertatsiia, Kirovohrads'kyj derzhavnyj pedahohichnyj universytet im. Volodymyra Vynnychenka, Kirovohrad, Ukraina].
- Yermakov, T. I. (2002). Indyvidual'ne rozuminnia kontseptu “Ya” iak kliuchova kompetentnist' osobystosti v umovakh suchasnoho informatsijnoho suspil'stva. *Naukovi studii iz sotsial'noi ta politychnoi psykholohii*, 6(9), 200–207.
- Kocherha, O. (2013). Rozvytok psykholohichnoi kompetentnosti vchytelia pochatkovoї shkoly. *Ridna shkola*, 11, 52–57.
- Kurliand, Z. N., Khmeliuk, R. I., & Semenova, A. V. (2007). *Pedahohika vyschoi shkoly* (3-ie vyd., pererob. i dop.). Znannia.
- Maksymiuk, S. P. (2005). *Pedahohika*. Kondor.
- Martynova, R. Yu. (2012). *Metodolohycheskye osnovy prezentatsyy kak vyda rechevoj deiatel'nosti: monohrafiia*. Leradruk.
- Martynova, R. Yu. (2020). Modelyrovanye zven'ev orhanyzatsyonnoho y soderzhatel'noho blokov protsessa obucheniya obrazovatel'nym dystsyplynam. *Science and Education*, 3, 155–163.
- Martynova, R. Yu., & Bodnar, S. V. (2021). Pryntsypy pedahohichnoho modeliuvannia. *Ukrains'kyj pedahohichnyj zhurnal*, 2, 51–61.

- Orban-Lembryk, L. E. (2003). Komunikatyvnyj prostir mizhosobystisnykh vidnosyn. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Filosofs'ki i psykholohichni nauky*, 4, 130–136.
- Ovcharuk, O. (Red.). (2013). *Kompetentnisnyj pidkhid u suchasnij ukrains'kij osviti: svitovyy dosvid ta ukrains'ki perspektyvy*. K.I.S.
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoï osvity” № 87 vid 21 liutoho 2018 r. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
- Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r “Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahal'noi seredn'oi osvity “Nova ukrains'ka shkola” na period do 2029 roku”. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>.
- Savchenko, O. Ya., Bibik, N. M., & Martynenko, V. O. (2016). Kontseptsiiia pochatkovoï osvity. *Pochatkova shkola*, 6, 1-4.
- Savchenko, O. Ya. (2018). Pochatkova osvita v konteksti idej novoi ukrains'koi shkoly i uchniv. *Dyktor shkoly, litseiu, himnazii*, 3, 26-32.
- Tarnopol's'kyj, O. B., & Kabanova, M. R. (2019). *Metodyka vykladannia inozemnykh mov ta ikh aspektiv u vyschij shkoli*. Universytet imeni Al'freda Nobelia.
- Telychko, N. V. (2014). Profesijna kompetentnist' iak bazova osnova pedahohichnoi majsternosti vchytelia pochatkovykh klasiv. *Humanitarni studii: pedahohika, psykholohiia, filosofiia*, 199(1), 376–383.
- Turkot, T. I., & Konoval, O. A. (2013). *Pedahohika ta psykholohiia vyschoi shkoly*. Oldiplus.
- Chornous, V. P. (2020). Sutnist' poniattia “profesijno-pedahohichna kompetentnist'” majbutn'oho vchytelia pochatkovoï shkoly. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 33, 179-182.
- Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyj tlumachnyj psykholohichnyj slovnyk*. Prapor.
- Shekhavtsova, S. (2014). Struktura pedahohichnoi diial'nosti v profesijnij pidhotovtsi studentiv universytetu. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriia “Pedahohika sotsial'na robota”*, 34, 213–216.
- Yatsyk, T. O., & Stepaniuk, V. V. (2022). *Slovnyk korotkykh terminiv z pedahohiky*. FOP Mazhula Yu.M.